

VERONICA DIN SĂLAJ

Între numele risipite ale județului Bistrița-Năsăud și neștiute pînă acum, a fost și cel al Veronicăi Chitta, nu numai pentru că s-a îndepărtat geografic de originea străbună, ci pentru necunoașterea identității sale bistrițene. „Veronica din Sălaj“, este de fapt pseudonimul sub care se făcuse cunoscută prin câteva publicații ale vremii la care colabora. Meritul aducerii la lumină pentru sălăjenii de azi, chiar dacă se făcuse într-un cerc mai restrîns, e în întregime al profesorului Gheorghe Perneșiu din Zalău. Acesta, într-o lucrare de grad cu titlul *Evocări ale unor figuri de cîrturari și cîntăreși ai platurilor sălăjene*, Zalău, 1968, 114 p., se ocupă de patru persoane, pe noi interesîndu-ne pentru cele câteva precizări cu legătură cu Veronica, atît sub raport biografic cît și bibliografic.

Ea s-a născut în orașul Bistrița la 25 mai 1857, fiică a capelanului gr.căt. Ioan Chitta și al Rafilei n. Bălan, fiind cea mai mare între cinci frați. Prin instrucția școlară i se imprimase pecetea spirituală a locului și a tradițiilor culturale românești. Încă înainte de vîrsta școlară este introdusă de dascălul profesional Costan Buta în tainele scrisului și cititului românesc, și îndată ce împlineste șase ani începe școala la primara săsească din oraș, parcurgînd cele patru clase. În continuare urmează școala de fete din Năsăud cu durata de trei clase, iar clasa a patra, cu care încheie ciclul gimnazial, tot la Bistrița la cel german (ev. Mädchenschule). Se distinge la învățătură și purtare exemplară, aducîndu-i-se laudele direcțiunilor celor două școli unde învățase. Năsăudul îi dăduse prin părinți o temeinică pregătire românească, prin limba și cultivarea sentimentelor naționale, iar Bistrița prin însușirea germanei cu care se avîntase în lecturi mai întinse și probabil că știa și ungereste), în plus și câteva discipline formative ale unei educații estetice și sociale ca femeie: puțină muzică și desen; ca și artele manuale: croit, cusut, brodat (probabil și arta dansului modern și clasic). La 14 ani, cînd altele (abia începeau școala secundară), ea încheiase această treaptă — cît de regulă constituia instrucția fetelor în acea vreme. Cîțiva ani a continuat practicarea în casă a celor învățate și pregătirea pentru ieșirea în societate, emanciparea propriu-zisă.

Copilăria și adolescența le trăise la oraș și la sat, căci tatăl fusese apoi numit preot în Leșu Ilvei (comună grănicerească pe Someș), unde murise de tînr. Pe lângă lipsurile materiale, s-a numărat acest deces între cauzele necontînuării studiilor de către această fată înzestrată și aplicată învățăturii; grăbind mărișul pretimpuriu. La 17 ani se căsătorește cu învățătorul Nichita Liscan, fiul unor țărani din Imbuz, azi Mureșeni de Cîmpie, județul Cluj, care funcționa la școala primară din Cizer, județul Sălaj. Această localitate, cu vestita biserică de lemn construită de Horea, îi va fi leagănul vieții și mormîntul (cînd

va deceda la 14 august 1932, la 75 de ani împliniți). Aici îi va fi dat să-și trăiască viața de soție, mamă și bunică. Unicul băiețuș murise în vîrstă de 5 ani; mai avuse o fiică, Veturia, ce se va căsători cu preotul Ioan Budușan (rămînd în curînd de acesta orfanii patru copii). Cînd avea vîrsta de 52 de ani i-a decedat și soțul, la 4 februarie 1909, (Șt. Buzilă, despre familia Chitta în „Arhiva Someșană”, Nășău, 1939, nr. 26, p. 61, și „Gazeta de Duminecă”). Viața și-a împărțit-o între familie și cuvîntul scris, căruia în final i se încredințase total. E cea ce rămîne peren în urmă-i — Poezia. Acesta este motivul evocării, dar și al neuitării, de către sălăjeni.

Poezia, stare virtuală și gingăsie de suflet, o însoțise din fragedă copilărie. Dacă poezia fusese un atribut sufletesc și spiritual, numele cu care semna i se atribuisese și ea și-l însușise pseudonim. Familia de-acasă a fost aceea care o botezase astfel, așteptînd-o să vină la Bistrița, căci ea: „Căsătorindu-se la o vîrstă foarte tînră — scrie Gh. Perneșiu —, cum era obiceiul pe atunci, mai ales că mama sa a rămas văduvă și împovărată cu greutăți materiale, Veronica, fiind cuprinsă de nostalgia locurilor natale, venea mereu la mamă-sa, mutată după moartea soțului la Bistrița, și pentru a o deosebi de celelalte fiice ale sale căsătorite în diferite sate pe Someș, familia își manifesta bucuria revederii prin exclamația: «Vine, Veronica din Sălaj!»! Așa a fost apoi cunoscută de cercurile de cititori ai citorva publicații din Transilvania la care colabora, și astfel o să fie știută cît va dăinui cuvîntul său scris și numele literar.

Biograful informează că în urma cercetărilor a rezultat un inventar al manuscriselor în număr de 37 de poezii, o lucrare în proză (*Din trecutul de zece ani al unei bunici*) și o chemare *Apel către surorile mele române*. „În afară de acest material, majoritatea inedit — spune același —, am putut deduce din însemnările ei, că a predat o parte din poeziile sale profesoarei Flora Buzilă, măritată Iuga, prietenă a familiei Chitta, care la rîndul ei, le-a înmînat profesorului universitar Gheorghe Bogdan Duică (1865—1934), cercetător însemnat și bun cunoscător de izvoare. Care a fost soarta lor de aici înainte și unde se află în prezent, n-am reușit să aflu, lipsind dovezile certe. Orice ipoteză este riscantă”. Una e sigură: că ele nu au ajuns volum tipărit. Asta mai relevă și valoarea lor minoră, adică de a fi fost în tonul și la nivelul unor producții din epoca respectivă, acei modești și uneori anonimi scriitori și autori de literatură pentru românii de sub ocupațiile străine.

Manuscrisele identificate, și despre care nu mai informează unde se află, biograful le grupează pe șapte teme: „1. Poezii în care și manifestă durerea și regretul nemărginit pentru pierderea timpurie a unicului băiat, Ionașiu, și a soțului ei, Nichita Liscan, după care lovitură, viața ei n-a mai avut aproape nici un înțeles; 2. Poezii inspirate din nostalgia satului natal, revăzut; 3. Poezii inspirate din natura înconjurătoare a satului Cizer admirată de pe Dealul Gruii, Culmea Malului, Oșteana sau din Cuibul solitar; 4. Poezii pe tema iubirii; 5. Poezii legate de învățură și culturalizarea maselor. 6. Poezii în care demască exploatarea poporului muncitor și exprimă revolta împotriva asupririi naționale; 7. Poezii în care își manifestă ultima dorință”. Mai interesantă ar fi fost clasificarea pe speciile genului (dar în lipsa lecturii, consemnăm opinia de mai sus). Același mai înclină să creadă că scrierea poeziilor începu după moartea fiului, respectiv după 23 octombrie 1882. Debutul în presă nu îl precizează.

Pentru exemplificări și analize citează fragmente sau chiar în întregime din titlurile: *Lacrimi pe mormîntul neuitatului meu fiu Ionașiu*, *Imprestune*, *Adio, Cadrului — Oșteana*, *Primăvara*, *Tu cînti...*, *Nu întrebați*, *Mănușa neagră*, *Destul*, *Rode blînde*, *La apariția „Românului”*, *Steagul nostru*, *Limba mamei*, *Ultima dorință*. Biograful i-a identificat colaborarea la „Gazeta de Duminecă” din Șimleul Silvaniei; în care au fost publicate doar cinci poezii sub semnătura *Veronica din Sălaj*, acestea sunt: *Crucea vieții*, *Marș*, *Harfa*, *Unul trece — altul vine*, *Iarna*; apărute la distanțe mari, dispartate (1909—1921).

În aceeași revistă sălăjeană în nr. 10/1923 mai publică. În total a publicat 20 de poezii între 1904—1925. Între acestea și poezia „Primăvara” care colora liric manualul de citire din clasele primare prin anii 1930—1935. Pentru prozodia

simplă, pentru rima și muzicalitatea plăcute, cele patru strofe se memorizau spontan de toți elevii neobligatoriu. Includerea în manuale școlare a poeziei Veronicăi din Sălaj dovedește audiența ei largă la tinerii cititorii.

Autoarea a făcut parte din categoria de poeți fără care istoria literară (ca și viața literară) e săracă și de neconceput, și despre ea cele mai frumoase și drepte cuvinte le-a spus Octavian Goga, scriind: „La vremuri tulburi în zilele de obidă, se ivesc la toate popoarele astfel de scriitori modești și harnici, pentru cari problemele literare se confundă cu necesitățile de viață, condeie care nu trec hotarul artei eterne dar sunt totdeauna în vecinătatea ei și-i netezesc drumul. Sunt precursorii ei, poartă o torță în mână vestind pe mesia“.

TEODOR TANCO

VERONICA FROM SĂLAJ

(Summary)

The paper deals with the identity of Veronica Lisca (born Chitta) well known for her poetry published in various periodicals. In fact she was born in the Bistrița district but spent a good deal of her life in the Sălaj district: hence her pen name Veronica from Sălaj.